

Van-e még Fehéregyháza „probléma?”

Anonymus sorai Árpád sírjáról:
*„Anno dominicae incarnationis
 DCCCCVII dux 907. esztendő. Arpad
 migravit de hoc seculo, qui honorifice
 sepultus est supra caput unius parvi
 fluminis, qui descendit per alveum
 lapideum in civitatem Athilae regis,
 ubi etiam post conversionem Hungarorum
 aedificata est ecclesia, quae vocatur
 alba, sub honore beatae Mariae
 virginis.”*

— Az Ur megtestesülésének 907-ik évében Árpád vezér elköltözött a világból és egy kis patak forrása felett temették el nagy tisztelettel, amely kömederben folyik alá Óbudára; ugyanott épült a magyarok megtérése után a Boldogságos Szűz Mária tiszteletére egy egyház, amelyet Fehéregyháznak hívnak.

Anonymus, — Béla király névtelen jegyzője írta e sorokat, legrégebb krónikánkban.

Böven fejtegettem e sorokat minden vonatkozásukban Fehéregyháza helyéről szóló tanulmányomban e lap hasábjain, (I. 1933. dec. 28.-ától 1934. jan. 10.-éig.) — most csak annyiban bocsátkozom ismétlésekbe, amennyire az a továbbiakhoz okvetlenül szükséges.

Anonymus kora és kitétele még mindig megoldatlan kérdése a magyar történelem tudományának. Kutatásaim során oly felismerésekre jutottam, — amelyek meglepő új megvilágításba helyezik nyelvét, adatait és személyét és jellegzetes tanulmányom megjelenése előtt még, — művének megírását az 1198. és 1205. évek közé tegezem. (E cikk gépirata már március hó 13-án szerkesztőségünkben volt. Ót nappal később, 18-án tartotta dr. Szilgyi Lóránt előadását a Régészeti Társulatban, amelyen Anonymus művének megírását 1198 körülre teszi és személyét Péter esztergomi érsekben véli felismerni. Az időpont megegyezik a cikk megemléttével, de a szerző közlése szerint a meglepő megvilágítás éppen a szerző személyére vonatkozik, aki megállapítása szerint más volt. A szerkesztő.)

Anonymus ebben az időben Fehéregyházát, a kömedert a kis patak fejt, azaz a forrását, Óbudán látta.

Anonymusnak a sorai egyben legelső fennmaradt megemlézése az Óbudai Fehéregyházának. A pécsvárad apátságának 1015-ből eredő alapítólevelé, amelyben Szent István két királyi kápolnát (duas capellas regias), — s köztük az egyiket „Alba ecclesia” (Fehéregyháza) néven, — az apátságának adományoz, nem Óbudán, hanem Pécsvárad közelében voltak.

Wenzel Gusztáv történetírónk vette tévesen egynek az Óbudait, a Pécsvárad közelében volt másik Fehéregyházával még 1855-ben (Történelmi Tár. Régi folyam. I. 76.) s utána Fehéregyháza kutatásával kapcsolatban többben átvették ezt az azonosítást. Magam is tanulmányomban még azt tekintettem a legelső megemlékezésnek. Karácsonyi János és Pauler Gyula történettudósaink azonban már korábban kimutatták a tévedést és így Szent István és az Óbudai Fehéregyháza között oklevélbeilleg kimutatható kapcsolat radnk nem maradt fenn.

Anonymus marad tehát Fehéregyháza legelső megemléttjeként a XIII. század fordulójáról.

Ezen időponttól kezdve sürűn, ugyszólván megszakítás nélkül való folyamatban találjuk megemlézte; még a török megszállás ideje alatt török történetírók is említik. A törökök kitakarodása után 1700 körül egy budai polgár fennmaradt német nyelvű feljegyzései sze-

rint, — nyilvánvalólag közvetlen szemlélet alapján, — még pontosan tudja a helyét.

Részletes és a hely közvetlen ismeretének frissességével ható megjelölést ad Turóczy László jezsuita atya még 1729-ben is *Ungaria suis cum regibus* (Magyarország királyaival) című művében: „Altera sorundem religiosorum domus, ad Albam Mariam visebatur. Est locus haud longe vetere Buda, ea parte, qua Sicambriae rudera ostenduntur propius montes, plano tamen in campo; ubi aedes Dei Genitricis prima omnium in Ungaria a Carolo M. fertur excitata an. octingentesimo tertio.” (14.1.) — „Ugyanazon vallásos atyák (a pálosokról beszél) egy másik rendháza Fehér Máriánál volt látható. Ez a hely nincs messze Óbudától, azon a részen, amelyen Sicambria romjait mutatják, közelebb esik a hegyekhez, de mégis a sík mezőn áll; ott ahol az összes magyarországi Isten Anyjának ajánlott templomok legelsőjét állította Nagy Károly építtette 803-ban.

Fehéregyháza — eltűnik

A csodálatos most már az, — a török megszállást legalább romjában túlélt és 1700 körül és még 1729-ben is vannak, akik ismerik a helyét és mégis az 1719-ben a helyszínen járó *Bél Mátyás* a *Notitia Hungariae* című történelmi és földrajzi művében 1737-ben már azt a nyilvánvalólag téves véleményét mondja ki, hogy a mai Budapest határán kívül, az Óbudától északra eső Kalász és Pomáz községek között keresendő. *Katona István* történetírónk 1790 táján már helyesen Óbudán a szőlőhegyek lábánál kereste Fehéregyháza helyét, de nem találta meg.

Utána sokan keresték Fehéregyházát, — Árpád sírjával kapcsolatban, — és sokfelé, Budapest határán kívül is, sőt még az ország határán is kívül, — ez utóbbi helyeken már Anonymus sorainak csúszásával és csavarásával, nem tudván, hogy a *civitas Athilae regis*, minden vitán felül állóan, Óbudának a német nevéből *Ezelburgból* fordított latin alakja.

Árpád vezér halálának ezredik évfordulójára készül, de csak 1908-ban megjelent dísműben dr. Szendrei János 138 címszóban sorolja fel a Fehéregyháza kutatásával foglalkozó irodalom egyes műveit a önértellett állapítja meg, hogy 161 év óta kutatja a hazai történelmi kutatás Fehéregyházát s e tekintetben vád nem érheti.

Budapest székesfőváros közgyűlése még 1882-ben báró Kass Ivor indítványára utasította régészeti bizottságát „hogy működésük folyamán ezentul ne csupán a római régiségek feltárását tűzze ki céljául, hanem figyelemmel lévén hazánk történelmi régiségeire is, különösen a Honalapító sírját és illetve Fehéregyház romjait is (igy) igyekezzenek feltálni.”

A régészeti bizottság ekkor egy szűkebb bizottságot alkotott meg, Havas Sándor vezetése alatt, kizárólag Fehéregyháza keresésére.

Négy év múlva jelent Havas: „Eddigi törekvéseim eredményeül legalább azt az egyet hozhatom fel, hogy sikerült a Fehéregyház lehelyét oly szűk térre szorítanom, mint csak lehetett.

Most ernyedetlenül fogok keresni tovább, megteszek mi embertől telik s ha megvan a Fehéregyházának egy darab fala, ha a téglagyárak, melyek egész hegyoldalakat dúsak le éppen e tájon, annak nyomát is el nem pusztították, én az Alba Ecclesiad meg fogom lelteni.”

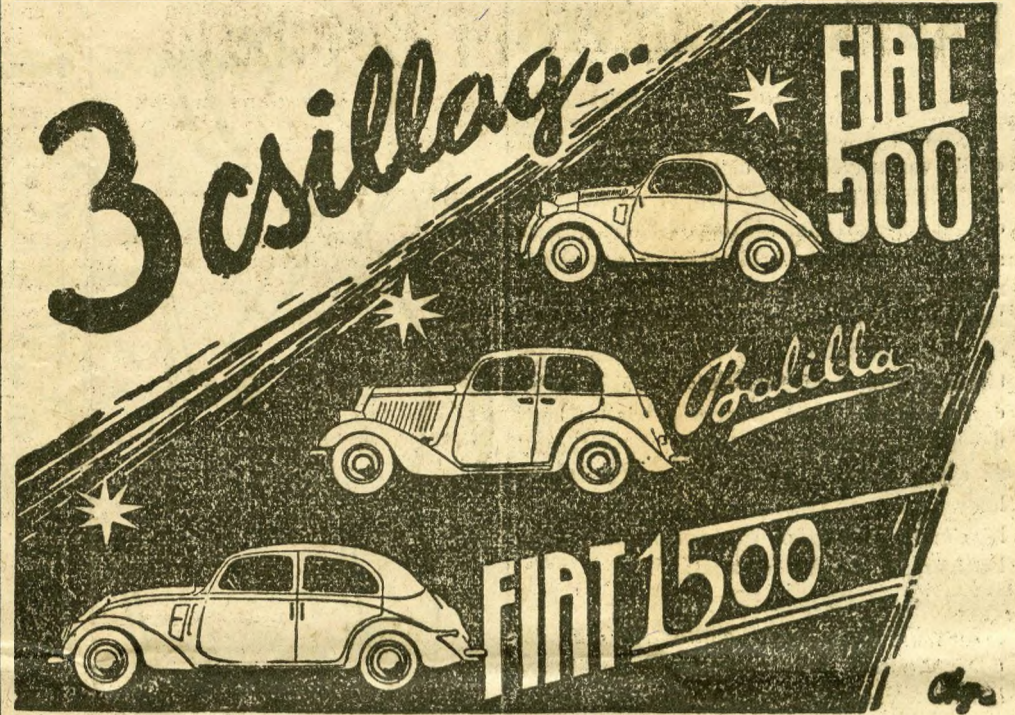
Minden buzgalma és önbizalma ellenére azonban Havas nem találta meg Fehéregyháza romjait, noha nem csak „egy darab fala” maradt meg és volt meg az időben is, mert az, az általa megvonat „szűk tér” — kívül rekedt.

A székesfőváros tanácsa még 1897-ben is ugyancsak utasította régészeti bizottságát, hogy a csillaghegyi Árpád-fürdő szomszédságában rendezzen kutatásokat, de az ottani nyom is hamisnak bizonyult.

Amikor a magyar országgyűlés 1907-ben a XXVIII. törvénycikkben elhatározza, hogy újból felépíti azt a templomot, amelyet Szent István király az Óbudai határban Árpád fejedelem emlékére, ennek temetési helye fölé emelt volt és ennek létesítésére 600.000 korona hitelt engedélyez, Wekerle miniszterelnök Fehéregyháza és az Árpádemlék ügyében héttagú országos tanácsadó bizottságot állított össze szaktudósokból. Ezidőtájt ásták le a Vörösvári-utca végén lévő Árpádforrással szemben levő hegylábának egy tekintélyes részét, de ott sem akadtak nyomára sem Fehéregyházának, sem Árpád sírjának.

Láthatjuk, hogy úgy az ország törvényhozását, mint a kormányt, Budapest székesfőváros közgyűlését és tanácsát semmi vád valóban nem érheti, hogy minden lehetőt meg nem tett volna, minden áldozatot meg nem hozott volna és minden továbbiakra való készségét ki nem nyilvánította volna e kérdés teljes felderítésére.

Fáradhatatlan kutatók hiányán és ügybizóságán sem mulott, de a roham — mégis eredménytelen volt.

Eladás: IV. Váci uca 1
 Telefon: 1-828-48

Service: VI. Aréna út 01
 Telefon: 2-88-20

Fehéregyháza alapjai — napfényre kerülnek

A főváros községi lakóházépítkezéssel idején 1930-ban az Óbudai Raktár-utcai városi új épületek előtt az utca talajának egyengetésekor egy római korból származó ókeresztény templom alapfalaira bukkantak. Dr. Nagy Lajos, az aquincumi múzeum igazgatója, a főváros régészeti ástásainak vezetője megállapítása szerint Kr. u. 360 körül épült ez a lóherelevél alaprajzu, háromkaréju kis kápolna, amelynek eredeti magassága öt-hat méter lehetett.

Igen értékes gazdagodás volt ez a rom, ókeresztény korból egyéb régészeti emlékeknek. Pécsét már ismertünk ehhez hasonló temetői emlékkápolnákat. Az aquincumi múzeum konzerválta a romokat és egy kis kerítéssel körülkerített téren fenntartásáról gondoskodott.

Senki sem gondolta, nem is igen gondolhatta, hogy e rom a már 211 év óta keresett Fehéregyháza romja. Első kutatóját ugyanis már *Bél Mátyás*ban látom, aki 1719-ben járt Óbudán, de Fehéregyházát Budakalász és Pomáz közé helyezi, míg Szendrei János Fehéregyháza kutatását csak 1748-tól kezdve számítja, amikor *Bombardi* gyűjtötte adatait az 1750-ben megjelent *Topographia Magni Regni Hungariae*-jához.

Miután dr. Nagy Lajos az Aquincumi Múzeum egy kiadványában részletesen és szakszerűen ismertette az Óbudai *cella trichora* és kiásásának körülményeit, a szakkörök és a művelt társadalmunk tudomásul vették a római kultúra ez újabb emléket és hazai földön az ókereszténységnek ezt az újabb bizonyítékát, — de nemzetünk lelki világában jelentősebb megrezzenést e rom feltárása nem okozott.

Három évvel később Budapest történetében kutatgatva, újra ráterelődtől figyelmem az Óbudai Fehéregyháza kutatásának történetére, amelynek irodalmát egy alkalommal már tanulmányoztam. Részletesen, rendszeresen követtem a kutatók munkáját lépésről lépésre, a legszigorubb kritikával, mert nyilvánvaló volt előttem, hogy bőséges adatok, részletes helyszíni szemlék iratai ellenére, hosszú években át folytatott vizsgálatok eredménytelensége csak alapvető tévedésekben leheti magyarázatát.

E elsőnek ezeket az alapvető tévedéseket találtam meg, helyesebben, fedeztem fel a kutatók munkájában. Ezek közül a két legfőbb: a *Via Strigoniensis* a Perényi nádor 1510-iki határt körülíró oklevele egy döntő fontosságú adatának, az irat dagályos, — hozzá még ujkori latin nyelven írt, — hivatalos stílusa miatt való teljes félreírása.

Ebben az oklevélben vagylagosan van meghatározva a környezet, hogyha az ember az uton a hegynek megy, vagy arról lejön s ezt a azöveget dr. Wekerle László és Gömöri Havas Sándor is, úgy értelmezte, hogy maga az ut megy fel a hegyre és a második szakaszában arról újra leszáll. Ebből és az esztergomi ut félreírásából keletkeztek azok a kavarodások, amelyek miatt tévesek a megállapítások és további tévedéseket már ezek miatt kellett ráerőltetni az adataikra.

A legszigorubb kritikai ellenőrzés alkalmazása volt helyénvaló e tévedések megállapításakor. Ennek megtörténte után azonban, — Fehéregyháza helye maga ugyan még nem volt meg, — de az eddigi eredménytelenségek okai, — az alapvető tévedések nyilvánvalóak voltak. Ezeket kiküszöbölve és nyomon követve az adatok utmutatását, magam csodálkozom el legjobban, amikor Fehéregyháza helye egyértelműleg a kiásott

Csúcsteljesítmény

érhető el legnehezebb talajra, falmérvesség-érzékenységnél is a teljes mértékben habarcs-érzékenyek.

„BIBER-F” teljes mértékben habarcs-érzékenyek.

Hazai gyártmány! Csak ezt használja!
 Gyártja: „BIBER”-Művek r. t., Budapest.

„cella trichora” leíróhelyével azonosnak adódott.

A hely kétségtelenül és minden vitát megállón azonos. Ezután tanulmányoztam csak alaposabban a „cella trichora” adatait és kétségtelenné vált, hogy csak a cella trichora és Fehéregyháza műtárgyi azonosodga adja meg a kutatásban kétszázéves, a történelmi irodalomban már kétszázéves probléma teljes megoldását.

Gömöri Havas Sándor nagy önbizalma rátonytra futott, mert Fehéregyháza az általa megvonat „helyi szűk tér”-en kívül rekedt. Fehéregyháza valóságos építménye az eddigi történettudásunk által reá megszabott „műtárgyi és fogalmi szűk tér”-en is kívül állott s ezért késik még a felismerés általános elismerése.

A *Magyarország 1933. december 24-én*, karácsonykor hirdette először: *Megtalálták Fehéregyházát, az Árpád fejedelem sírja mellett épített templomot!* — Joggal-e? — Meg kell világitanunk e célból a kérdés történelmi, méreti és műtárgyi vonatkozásait.

Gatterer Ferenc

MEGJELENT

PETHŐ SÁNDOR

**A
 MAGUNK
 UTJÁN**

című könyve

a Deák Ferenc Társaság kiadásában. A közelmúlt hatalmas, igaz bírálata Pethő Sándor új könyve, mely a husvéti könyvpiac legnagyobb eseménye

Minden könyvkereskedésben kapható
 Ára 3.20 pengő Ára 3.20 pengő